Spirituálny rozmer Gavlovičovej Valaskej školy podľa Marty Keruľovej

Lenka Rišková
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

The Spiritual Dimension of Gavlovič's Valaská škola according to Marta Keruľová
Litikon, 2026, Vol. 11, No. 1, pp. 20-27
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9465-3712
DOI: https://doi.org/10.17846/litikon.2026.11.1.20-27

This study builds on the literary-historical legacy and methodology of Professor Marta Keruľová in her research on Hugolín Gavlovič's Valaská škola (1755). It is based on the thesis of the "untouched anatomy of the religious genre" in this work. It focuses on the formative intention of the text, which significantly takes into account the role of the reader (recipient) in literary communication, while identifying the influence of homiletic (sermon) approaches. An analysis of a specific group of texts—the opening poems (concepts) of each chapter of Valaská škola—reveals, on the one hand, a previously overlooked pattern: they always address a spiritual theme; at the same time, however, it also confirms their specific function: they serve as an exegetical interpretation of the preceding biblical story and provide the fundamental elements of the reader's spiritual formation (e.g., a call to love God, humility, or an awareness of one's own human worth and responsibility for the salvation of the soul). This attests to the ideological, compositional, and functional compatibility of Gavlovič's poetic work with the genre of the sermon.

Keywords: Hugolín Gavlovič, Marta Keruľová, religious genre, Baroque literature, homiletics

V úvode monografie *Hodnotové aspekty staršej literatúry* profesorka Marta Keruľová akcentovala „adekvátnosť a metodologickú opodstatnenosť interpretácie umeleckého textu" súbežne s prihliadaním na jeho „vývinovú kontinuitu, žánrovú vitalitu a vývinové peripetie" (Kruľová, 2009, s. 8 a 11). V súvislosti s tým upozornila, že v barokovej literatúre, resp. v celej staršej literatúre je potrebné rešpektovať širšie medzitextové, estetické aj ideové, spirituálne prepojenia a že nie je možné prehliadať jej vnútorné posolstvá. V kontexte tohto uvažovania rezonuje aj jej reflexia *Valaskej školy mravúv stodoly* (1755), azda najznámejšieho diela barokového básnika a františkánskeho kazateľa Hugolína Gavloviča (1712 – 1787) v monografii *Nahliadnutia do staršej slovenskej literatúry* (Keruľová, 1999, s. 139 – 142). V rámci tejto reflexie upozornila na skutočnosť, že i napriek pomerne uvoľnenému a antropocentricky zameranému charakteru Gavlovičovej básnickej výpovede nemožno zabúdať ani na duchovný rozmer tejto skladby. Verbalizovala to stručným, no výstižným konštatovaním o tom, že v nej možno sledovať

© 2026 Lenka Rišková. Toto dielo je licencované pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

„nedotknutú základnú anatómiu náboženského žánru“ (Keruľová, 1999, s. 141). Jasne tak evidovala duchovnú kostru *Valaskej školy*, bez ktorej by sa celá skladba rozpadla na síce vtipné a čitateľsky pôsobivé, ale v skutočnosti len izolované glosy zo života človeka.[1]

Problematike interpretácie umeleckých textov starších vývinových období sa M. Keruľová špeciálne venovala v kapitole *Hodnotové aspekty literárneho a spirituálneho dedičstva* (Keruľová, 2009, s. 87 – 96). V nej zásadne odmietla špekulatívne interpretácie a prízvukovala dôležitosť pridŕžania sa hraníc tradičnej literárnej histórie: „S ohľadom na mnohotvárnosť minulosti a dynamickej premenlivosti toho, čo je v ktorej chvíli považované za prítomnosť, treba poznať a skúmať hodnoty starých diel. Mohlo by totiž dôjsť k pomýlenej situácii: z nedostatku vedeckých informácií by sme mohli začať pochybovať o tom, že sa prítomnosť vyvodzuje z minulosti, prípadne by sme sa mohli rozhodnúť našu prítomnosť chaoticky a chybne projektovať do minulosti“ (s. 96). Osobitne pritom upozornila práve na význam duchovného rozmeru literárnej produkcie staršej proveniencie: „K chybným záverom pri interpretovaní starších textov môže dôjsť, keď zanedbáme skutočnosť, že autor chcel zobraziť svet v jeho všeobecnosti, nie v jedinečnosti. Ak nevnímame túto príznakovosť dekonkretizácie, dopúšťame sa jedného z priestupkov vyplývajúcich z anachronických interpretácii starých textov“ (s. 88).

V citovanom vyjadrení o „nedotknutej anatómii náboženského žánru“ tak možno badať isté varovanie autorky pred vnímaním Hugolína Gavloviča len ako akéhosi „ľudového zabávača“. Na druhej strane ale rovnako dôrazne dodávala, že hoci väzba barokovej literárnej produkcie na duchovné idey a nábožensko-mravoučné intenčné rámce zásadne ovplyvňuje interpretačné možnosti, predsa len ju nemožno vnímať ako jediný charakteristický znak tejto produkcie. V súvislosti s *Valaskou školou* prízvukovala, že v nej významnú rolu hrá básnikov „zmysel pre adresáta, jeho bežný život i úroveň jeho myslenia“ a že je pre ňu typický „synkretizmus moralizátorstva so zábavnosťou“ (s. 140). Vyhodnotila to ako jasný dôkaz „osamostatňovania sa literatúry ako samostatnej spoločenskej činnosti“ (s. 141). Vysoko oceňovala Gavlovičovu schopnosť formulovať svoju básnickú výpoveď prívetivejším (zábavnejším) spôsobom: „Podľa starej antickej tradície Gavlovič poučuje aj zabáva, pokračuje v moralizovaní, zaujíma apriorne postoje, no akosi prívetivejšie, didakticky menej príkro, viac zábavne“ (s. 141). V nadväznosti na predchádzajúce upozornenia ale vždy pripomenula, že aj keď sa H. Gavlovič hrá sa s formou literárnej výpovede, nijako to neuberá na jej nadčasovosti a univerzálnosti jej poslania: „U Gavloviča nejde ani tak o spontánne narušovanie hegemónie nábožensko-moralizátorskej oficiálnej literatúry, ako skôr o vyčleňovanie umeleckého žánru pre potreby (i zábavu) laikov“ (s. 140).

Analýza literárnych postupov, ktoré H. Gavlovič uplatnil (aj) vo *Valaskej škole*, potvrdzuje, že súbežne s úsilím o zachovanie nábožensko-moralizačnej normy a ideovej univerzálnosti je pre jeho literárnu výpoveď typický rešpekt voči úlohe jednotlivca pri recepcii literárneho diela, teda voči jeho úlohe v procese literárnej komunikácie. Pozorné čítanie Gavlovičových diel jednoznačne potvrdzuje jeho výraznú senzibilitu na subjekt príjemcu (čitateľa, poslucháča) – neprednáša bezduchým masám, len aby demonštroval svoju vzdelanosť, svoj prehľad či vyspelosť svojho duchovného života. Jeho básnická výpoveď je maximálne ústretová, zohľadňujúca

[1] O „vyššom zmysle“ skladby hovorila vo svojich interpretáciách aj Gizela Gáfriková, editorka vydaní nielen *Valaskej školy* (1989), ale aj *Školy kresťanskej* (2013) či výberu z Gavlovičovej tvorby *O dobrých mravoch* (2004). G. Gáfriková pritom citlivo vnímala a odhaľovala celý systém mnohonásobných variácii Gavlovičových obrazov (Gáfriková, 2006, s. 155 – 156).

možnosti a schopnosti recipienta, vytvára mu priestor, aby sa mohol cítiť ako plnohodnotný účastník komunikácie, nie iba ako nezainteresovaný pozorovateľ okázalých a vznešených prehovorov autora. H. Gavlovič empaticky predpokladá recipientovo subjektívne nastavenie, a vďaka tomu sa mu darí zasiahnuť jeho intimitu, prehovárať priamo do jeho vnútra. Jadro jeho formatívnej intencie spočíva v tom, že zohľadňuje čitateľove individuálne možnosti a na základe nich usmerňuje jeho uvažovanie, vnímanie sveta a jeho postoje. Tento intenčný rámec je u H. Gavloviča neprehliadnuteľný, poukazuje na intenzívne prepojenie didaktickej, resp. mravoučnej funkcie s funkciou estetickou a priamo tak odkazuje na už spomínanú potrebu obozretnejšieho prístupu k literárnej produkcii starších období. Potvrdzuje sa tak aktuálnosť upozornenia M. Keruľovej voči súčasným trendom (aj) v literárnohistorickom výskume: „Za znak úpadku kvality literárnej komunikácie v súčasnosti možno pokladať situáciu, keď spirituálne prázdni autori bez intuitívneho, citového či etického vybavenia nie sú schopní recipovať archetypové symboly a tento nedostatok vyvažujú zvýšenou bagatelizáciou významov, ktoré žijú, resp. sú v tradícii živé“ (s. 88 – 89).

Interpretáciu literárnej tvorby barokových františkánskych autorov ovplyvňuje pripustenie možnosti, že literárna výpoveď týchto autorov bola po formálnej aj obsahovej stránke determinovaná hlavným poslaním ich rehole – pre františkánsku spiritualitu je typické ľudové kazateľstvo. Z toho vyplýva, že pri analýze ich literárnej tvorby treba mať neustále na zreteli, že s veľkou pravdepodobnosťou mohla mať identické ciele ako ich kazateľská aktivita. Pravdepodobnosť tohto predpokladu sa u H. Gavloviča navyšuje ešte o niečo viac, pretože kvôli zdravotným problémom nemohol vykonávať bežnú kazateľskú činnosť. Literárnohistorické reflexie jeho tvorby potvrdzujú, že do esteticky pôsobivej básnickej formy zaodel základné homiletické princípy. Ako „rezíduum“ kázňového žánru možno sledovať v jeho dielach predovšetkým bytostný záujem stať sa „prostredníkom v komunikácii medzi človekom a Bohom“ (Keruľová, 1999, s. 18). Znamená to, že na jednej strane chcel ukázať ideál Božej lásky a možnej ľudskej odpovede na ňu, na druhej strane zase pomôcť obyčajnému človeku naučiť sa vnímať aj transcendentný rozmer svojho bytia, čiže seba samého. Cieľom H. Gavloviča bolo teda nielen didaktické a mravoučné pôsobenie na recipienta, formovanie jeho vzťahu k okolitému svetu, ale neustále mal na zreteli aj jeho duchovnú formáciu. „Prostredníctvom svojich básní predkladá základné rady jednoduchému človeku. A preto je aj duchovná cesta definovaná bez zložitosti“ (Lauková, 2015, s. 62).

O silnom vplyve kazateľských postupov podľa M. Keruľovej svedčí aj bohatý register rečníckych prostriedkov aktivizujúcich recipienta: „Popri bežných trópoch a figúrach (hyperboly, metafory, antitézy, antonomázie) rétorická apostrofa hrá zaujímavú úlohu byť sprostredkovateľom dôverného, resp. blízkeho kontaktu s čitateľom“ (Keruľová, 1999, s. 141). Duchovný rozmer *Valaskej* šk*oly* však potvrdzujú aj viaceré kompozičné prvky, ktoré tvoria základný rámec celej skladby. *Valaská škola* je rozčlenená na 22 kapitol – 21 z nich nazval H. Gavlovič výrazom nóta s číselným údajom o jej poradí, len poslednej dal názov *Prídavek*. Úvodnou časťou každej nóty je zveršovaný príbeh známej biblickej postavy: takto zveršoval napríklad príbeh o spore pastierov praotca Abraháma a Lóta, príbeh Jóba, ktorý nezanevrel na Boha ani v čase absolútnej núdze a utrpenia, Mojžišovo stretnutie s Bohom v podobe horiaceho kra, Jozefovo predanie do egyptského otroctva alebo príbeh Dávidovho sporu s kráľom Saulom. Práve táto špecifická skupina textov potvrdzuje, že hoci je skladba ako celok zameraná na pestovanie dobrých mravov, teda na poúčanie v rôznych oblastiach bežného každodenného pozemského

života človeka, vo svojej podstate má aj hlboký duchovný rozmer. Autor tieto príbehy využíva ako básnické figúry na podnietenie čitateľovej aktivity – majú ho priviesť k uvažovania a rozjímania o svojom vlastnom živote v oveľa širších súvislostiach. Po formálnej stránke ide vo všetkých prípadoch o stroficky nečlenené básne väčšieho veršového rozsahu, oproti ostatným básňam v kapitole (59 tzv. konceptom). Stručne ich možno charakterizovať ako originálne a kreatívne geografické, kultúrne, sociálne či dokonca v istých momentoch až gastronomické básnické apropriácie biblickej predlohy. Všetky príbehy pritom spája motív pastierstva: buď hlavní hrdinovia boli pastiermi, alebo sa ich životné príbehy odohrávali v pastierskom prostredí, prípadne boli nejakým iným spôsobom prepojené s pastierstvom. (Hneď v prvom speve je zavraždený Ábel predstavený ako zástupca pastierskeho stavu, H. Gavlovič ho dokonca priamo nazýva „prvým valachom". Aj Abrahám je zobrazený predovšetkým ako vlastník obrovského stáda, za ktoré bol zodpovedný. Podobne aj Jakub, Mojžiš, ba aj Dávid sú prezentovaní v prvom rade ako dlhoroční pastieri, nie ako slávni vodcovia národa.) Tento prvok možno identifikovať ako autorský zámer: H. Gavlovič evidentne vyberal také obrazy, ktoré mohli byť jednoduchým čitateľom z profánneho slovenského vidieckeho prostredia v 18. storočí blízke. Prepojením biblických príbehov s reáliami pastierskeho života dosiahol isté rozšírenie alegorického rozsahu biblického príbehu, čím nadobudli väčšiu výpovednú hodnotu a stali sa tak efektívnym prvkom náboženskej, resp. duchovnej formácie.

Dôkazom duchovnej dimenzie *Valaskej školy* je však aj ďalšia kompozičná zvláštnosť skladby, ktorá bola doposiaľ v jej literárnohistorických analýzach prehliadaná. Ide pritom o systematický prvok, opakujúci sa s absolútnou pravidelnosťou. Prvý koncept každej kapitoly, teda prvá báseň nasledujúca bezprostredne po úvodnom zveršovanom biblickom príbehu vždy spracúva duchovnú tému, resp. ponúka nejakú konkrétnu radu týkajúcu sa nie fyzického či spoločenského života, ale prospešnú pre duchovný rozvoj recipienta. Platí to dokonca aj v prípade záverečnej dvadsiatej druhej kapitoly, ktorá má názov *Prídavek*, a špecifická je tým, že ju H. Gavlovič nechal bez úvodného spevu, teda bez zveršovaného biblického príbehu. Podľa G. Gáfrikovej ide o autorský zámer, autor podľa nej ponechal tento prázdny priestor pre čitateľa, aby si tam sám doplnil svoj vlastný životný príbeh ako súčasť tzv. dejín spásy (Gáfriková, 2006, s. 151).[2]

Skupina prvých konceptov jednotlivých kapitol tak vytvára samostatný súbor textov, ktorý je jednak vzájomne ideovo kompatibilný, no zároveň je prepojený aj s úvodnými spevmi. Biblické príbehy sú ideovým aj tematickým východiskom prvých konceptov. H. Gavlovič ich využíva ako priestor na realizovanie exegetického výkladu týchto príbehov a zároveň na reflexiu problémov duchovného života človeka, resp. na priame formulovanie duchovných ponaučení. Ponaučenie sa často objavuje už v názve konceptu. Následné explikácie a argumentácie smerujú k záverečnému vypointovaniu v podobe konkrétnej aplikácie do života človeka či v podobe povzbudenia. Je v nich jasne identifikovateľná intencia náboženskej/duchovnej/spirituálnej formácie recipienta. Zároveň ide o jasný dôkaz vplyvu kazateľskej aktivity básnika na jeho literárnu výpoveď, resp. za znak realizácie homiletických kompozičných postupov aj v jeho básnickej tvorbe.

[2] Podľa G. Gáfrikovej tým autor vyjadril, že dejiny spásy nie sú ukončeným procesom, ale ostávajú otvorené pre každého človeka, ktorý je zodpovedný sám za seba a je len na ňom, či prevezme ponúknutú úlohu pastiera svojej vlastnej duše (Gáfriková, 2006, s. 147).

Názov prvého konceptu v prvej note napríklad znie: „Pána Boha z celého srdce miluj“ (Gavlovič, 1989, s. 27).[3] Táto výzva k aktivizovaniu duchovného života a akceptovaniu transcendentálneho rozmeru ľudskej existencie priamo nadväzuje na intenčné rámce Gavlovičovho spracovania príbehu o Kainovi a Ábelovi z úvodného spevu. Obraz bratovraždy sa síce na prvý pohľad sústreďuje na problematiku medziľudských vzťahov (reflektuje závisť, nespravodlivosť, uprednostňovanie materiálneho zisku a pod.), H. Gavlovič sa vo svojom podaní tohto príbehu viac sústredil na emocionálnu stránku celej situácie, aby tak zdôraznil hlavnú príčinu celého konfliktu. Prostredníctvom emotívnych obrazov Kainovho hnevu a vnútorného nepokoja i Ábelovej mučeníckej smrti, keď zomiera bez viny, zameriava pozornosť čitateľa na ten najzásadnejší problém nepochopenia podstaty ľudského bytia. Kainov hnev pramení v jeho neschopnosti prijať úspech niekoho iného, v dôsledku čoho v ňom silnie (mylný a neopodstatnený!) pocit akejsi menejcennosti a nezdravá túžba po vlastnom uznaní, pre ktorú dokáže zabiť.

Výzvou „Pána Boha miluj z celého srdce“ v názve prvého konceptu tak H. Gavlovič vystríha pred prehnanou sebastrednosťou človeka. Ukazuje, že jedinou zárukou ľudského pokoja, spokojnosti a šťastia je to, keď sa vo svojom živote zameria na vyššie dobro – v kresťanskom ponímaní má každé ľudské snaženie slúžiť na oslavu Boha, má byť obetované Bohu, čo sa má následne odraziť aj v tom, že má byť všeobecne prospešné, nemá byť motivované snahou demonštrovať svoje vlastné schopnosti a už vôbec nie nárokovať si nadradenosť nad druhými ľuďmi.

Synu milý, v živobytí abys´ byl ščaslivý,
m[o]síš na Boha pobožne vždy byť pamatlivý
    Búh te stvoril milostive k podobenství svému,
    nemáš srdce své obracať k stvorení jinému.
Miluj Boha spravedlive, nos ho v srdci tvojem,
jak od toho zblúdiš, nebudeš s pokojem. (Gavlovič, 1989, s. 27)

Výzva k živému, to znamená aktívnemu vzťahu s Bohom je akcentovaná obrazom absolútnej lásky k Bohu – milovania Boha „z celého srdca“ (s. 27). Táto výzva sa stáva jadrom Gavlovičovej autorskej intencie: čitateľa chce priviesť k poznaniu a uznaniu toho, že sa oplatí odovzdať svoj život Bohu, tak ako to urobil Ábel vo svojej obete: „Všecko, čo máš, mu obetuj, áno, i sám sebe, / budeš ho meť pomocníkem v každej tvej potrebe“ (s. 27).

Duchovný život v Gavlovičovom ponímaní nestojí len na izolovanom uctievaní Boha, ale rozvíja sa v troch prepojených dimenziách: vo vertikálnom vzťahu k Stvoriteľovi, vo vzťahu k blížnym a vo vnútornom vzťahu človeka k sebe samému, ktorý je založený na prijatí vlastnej hodnoty. Jeho výzvy k rozvíjaniu duchovného života sú preto orientované na pestovanie týchto troch úrovní, ktoré sú vzájomne prepojené. Potvrdzuje to hneď príklad z druhej nóty: po príbehu o Jábelovi, zakladateľovi nomádskeho (pastierskeho) spôsobu života, nasleduje básnikov intenzívny apel, aby si človek bol vedomý svojej vlastnej hodnoty a zodpovednosti. Povzbudzuje ho, aby prijal svoje poslanie aj všetky námahy s pokorou, no predovšetkým s vedomím, že Boh to všetko vidí a chce mu pomôcť. Priamo nabáda, aby si uvedomoval, ako

[3] Ukážky z *Valaskej školy* citujem podľa edície G. Gáfrikovej z roku 1989.

sa Boh oňho konkrétne stará. Každým činom má preto svedčiť o tom, že si túto starostlivosť uvedomuje a je za ňu vďačný: „Ve všem tvojem pracování máš vždy pomoc z neho, / čokoliv kedy začínáš, čiň ku chvále jeho“ (s. 59).

Podobnú tému rozvíja aj v ôsmej nóte, keď k príbehu o Jozefovi egyptskom ponúkol svoj výklad v podobe výzvy neustále chváliť Boha: „Búh ve všem nemalý / hoden všeckej chvály“ (s. 251). Svoje úvahy vedie k tomu, aby ukázal čitateľovi, že Boh nikdy človeka nesklame, vždy je pri ňom a stará sa oňho, za čo si zaslúži byť chválený. Potvrdzuje to Jozefov osud, plný krívd a utrpenia, no predovšetkým plný dôkazov Božej starostlivosti. V prvom koncepte preto H. Gavlovič vyzýva človeka, aby – tak ako Jozef – pozorne sledoval Božie zásahy vo svojom živote, a prostredníctvom toho spoznával Jeho veľkú lásku:

Ani oko, ani ucho, ani srdce neví,
čo za bázeň a za lásku Búh pripravil v nebi.
Nebe dá svým milovníkům, a jak neni dosti,
sám se jim dá za odplatu na večné večnosti. (Gavlovič, 1989, s. 251)

V rovnakom duchu postupuje H. Gavlovič aj v trinástej nóte, v príbehu o Dávidovi, ktorý aj napriek tomu, že bol len obyčajným pastierom, stal sa veľkým kráľom izraelského národa. V prvom koncepte tak v nadväznosti na tento príbeh ponúka svoju reflexiu motívu absolútnej dôvery v Boha:

Když Bohu slúží, kraluje, má Boha v svéj vláde,
když mu Búh v srdci prebývá, sčaslivý je všade. (Gavlovič, 1989, s. 411)

Problematike medziľudských vzťahov sa H. Gavlovič venoval v napríklad v tretej kapitole, ktorej úvodný spev rozpráva príbeh o Abrahámovi a Lótovi. Konkrétne ide o Abrahámovo rozhodnutie rozdeliť stáda a pastviny, čo H. Gavlovič predstavil ako prejav hlbokej rozvahy, pokorného vzdania sa svojich nárokov a tiež ako vyjadrenie rešpektu voči druhým. V prvom koncepte tejto nóty preto rozvíja motív pokory, ktorú považuje za jedinú záruku pokoja a dobrých vzťahov medzi ľuďmi. Jej vzorom je sám Boh, ktorý človeku „ukázal pravú cestu k sčaslivej večnosti“ (s. 91). On sám sa ochotne vzdáva všetkého v prospech človeka, keď na svet posiela svojho jediného syna, ktorý sa aj napriek božskému pôvodu predstavil ľuďom v tej najúbohejšej podobe. Preto v názve prvého konceptu H. Gavlovič priamo nabáda: „Kristus je tvúj Vykupitel / Buď ty jeho verný ctitel“ (s. 91). V nasledujúcom výklade sa zameral na samotnú kvintesenciu či priam ontologickú bázu vzťahu Boha k človeku, ktorý je postavený na hlbokom rešpekte voči nemu a voči všetkému, čím si v živote prechádza.

Kristus zanechal anjelúv, trún boský, i nebe,
vzal na seba človečenství jedine pro tebe.
Narodil se z chudej matky v betlehémskem chléve,
trpel muky, a i umrel na potupném dreve. (Gavlovič, 1989, s. 91)

V obraze Abraháma, ktorý svojím rozhodnutím jasne potvrdil cit pre vyššie hodnoty, H. Gavlovič znázornil základný princíp dobrých medziľudských vzťahov: ak nad osobným prospechom

zvíťazí záujem o všeobecné dobro a vzájomný rešpekt (ako to ukázal aj Kristus), môže človek dosiahnuť vytúžený pravý pokoj.

V desiatej nóte k príbehu o sluhovi Hírasovi, ktorý sa cítil zneužitý svojím pánom Selom, sa H. Gavlovič zase venuje problému straty dôvery, ktorý je príčinou mnohých ľudských nezhôd. V prvom koncepte ale do pozície obete prekvapivo stavia Boha, ktorého človek svojím správaním neustále zrádza. Preto hneď v jeho názve pripomína: „Boha stratiť jest pokuta škody" (s. 315). Jeho cieľom je prostredníctvom predstaveného príbehu a následného zreteľného výkladu v podobe pôsobivého príkladu zradeného Boha priviesť recipienta k úvahe o pravých hodnotách v živote.

Rovnaký princíp intertextuality platí dokonca aj v prípade poslednej kapitoly bez úvodného spevu, kde ponúkol H. Gavlovič čitateľovi priestor na jeho vlastnú realizáciu, na jeho vlastný životný príbeh. Nech už je jeho obsahom čokoľvek, vždy v ňom pôjde o rovnaký problém, na ktorý odkazuje názov prvého konceptu tejto časti: „Povinnost pastýre" (s. 697). Akcentovaním motívu zodpovednosti v titule konceptu tak odkazuje na problém starostlivosti človeka o seba samého, o svoj život. Ako Peter dostal poverenie od Krista starať sa o Boží ľud ako o svoje stádo – „by všech podle svej možnosti privádzal k spasení" (s. 697), tak aj každý človek sa má starať o to, čo mu je zverené. Keby aj nemal žiaden majetok, má svoju dušu:

> Otec dítkám, pán poddaným, gazda svej čeledi,
> z poručení Kristového nech užitek hledí.
> Áno i ty tvojej duše pastýrem byť musíš,
> jak ju stratíš, jakokoliv, hrozný Súd okusíš (Gavlovič, 1989, s. 697)

Jasne identifikovateľný spirituálny rozmer prvých konceptov potvrdzuje sústredenú a cielenú iniciatívu H. Gavloviča aktivizovať duchovný život recipienta, vplývať naň, usmerňovať ho, formovať ho, dávať mu jasné inštrukcie. Z intenčného hľadiska tak vykazujú identické znaky ako homiletická aktivita. Táto intencia sa prejavila aj v pomerne jasnom formulovaní rád, ktoré H. Gavlovič adresoval recipientovi a ktoré odvodzoval z vybraného biblického príbehu. (Úlohou rétorického prejavu bolo poučovať, zabávať a dojímať, čo sa dosahuje premyslenou aplikáciou súboru dôkazov a odkazov na biblickú predlohu.)[4] Sústredenejší pohľad na túto skupinu textov navyše ukazuje, že poskytujú základný návod na odhalenie Gavlovičovho vzájomného prelínania roviny dobrých mravov s rovinou duchovných cností a zároveň na prelínanie básnických a homiletických kompozičných postupov v jeho básnickej výpovedi. Jednoznačne však potvrdzuje ich silnú funkčnú kompatibilitu s kázňovým žánrom a, slovami M. Keruľovej, „nedotknutú základnú anatómiu náboženského žánru" v nich.

LITERATÚRA

BRTÁŇOVÁ, Erika. 2013. Charakter exempla v Gavlovičovej kazateľskej zbierke Kameň ku pomoci. In: GÁFRIKOVÁ, Gizela (ed.). *Hugolín Gavlovič a jeho dielo v dobovom literárnom a kultúrnom kontexte.* Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2013, s. 203 –216. ISBN 978-80-88746-21-8.

[4] Kazateľskej produkcii H. Gavloviča sa vo svojom výskume venuje Erika Brtáňová (2013, s. 203 – 216).

GÁFRIKOVÁ, Gizela. 2006. Duchovná dimenzia Gavlovičovej Valaskej školy. In: GÁFRIKOVÁ, Gizela. *Zabúdané súvislosti (štúdie o slovenskej literatúre 17. a 18. storočia)*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2006, s. 146 – 156. ISBN 80-8095-002-4.

GAVLOVIČ, Hugolín. 1989. *Valaská škola mravúv stodola*. Ed. Gizela Gáfriková. Bratislava: VEDA, 1989.

GAVLOVIČ, Hugolín. 2004. *O dobrých mravoch.* Ed. Gizela Gáfriková. Bratislava: Tatran, 2004. ISBN 80-222-0522-2.

GAVLOVIČ, Hugolín. 2012. *Škola kresťanská*. Ed. Gizela Gáfriková. Bratislava: Kalligram, 2012. ISBN 978-80-8101-682-0.

GAVLOVIČ, Hugolín. *Walaska Sskola Mrawow Stodola*. Originál rukopisu uložený v Literárnom archíve SNK v Martine, sign. B 89.

KERUĽOVÁ, Marta. 1999. *Nahliadnutia do staršej slovenskej literatúry*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 1999. ISBN 80-8050-218-8.

KERUĽOVÁ, Marta. 2009. *Hodnotové aspekty staršej literatúry*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. ISBN 978-80-8094-638-8.

LAUKOVÁ, Silvia. 2015. Duchovná cesta barokového človeka (nahliadaná textami Hugolína Gavloviča). In: KUČERKOVÁ, Magda (ed.). *Duchovná cesta a jej podoby v literatúre*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015, s. 60 – 63. ISBN 978-80-558-0926-7.

Poznámka

Text je výstupom grantového projektu VEGA 2/0063/25 *Funkcie a intencionalita textov staršej slovenskej literatúry.* (Zodpovedná riešiteľka: Mgr. Oľga Vaneková, PhD., doba riešenia: 2025 – 2028)

Mgr. Lenka Rišková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
lenka.riskova@gmail.com